

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLII. évf.

Julius — Augustus.

4-ik füzet.

A görög keleti magyarok.

Szent István király nagyságát az ezer esztendő múltú magyar állam hirdeti, de alig hiszszük, hogy Imre herceghez intézett emez intelme: „Lám! gyöngé és töredékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország“, állampolitikai szempontból a mai viszonyok között helyes tétel volna. Sőt az akkori viszonyokra vonatkozóan is csak akkor foghatjuk föl igazi értelmét, ha Szent István királynak a „külföldiek befolyásáról és a vendégek tartásáról“ szóló I. Decr. 6. fejezetét egészben véve vizsgáljuk, mert a nagy király arra a kérdésre adja feleletként az intelmet: Honnan gyarapodott a római birodalom *kezdetben* és magasztaltattak föl dicsőségre a római királyok, ha nem onnan, hogy különféle tartományokból sok jelesek és bölcsek sereglenek vala oda?

Ily értelemben örvendetes volt az ország többnyelvűsége Nagy Lajos és Mátyás alatt, de aligha örvendetes jelenség reánk nézve az a többnyelvűség, a melyet a „mi római“ polgártársaink képviselnek.

S ha a vallási türelmetlenség idejében Erdély főbűnei között a 4 vallás is szerepelt, a modern Magyarország bűnei között kétségkívül az egységes magyar állameszme szempontjából főbűnökként jelentkeznek ama nemzetiségi nyelvek, melyek a mult bűneiből is védőszárnyaik alá veszik részben a felekezetiiséget.

A XX. százban, a fölvilágosodás korában, szinte anachronismus felekezeti kérdésekkel foglalkozni, de a mentegetőzés alól felment, hogy nem is felekezetiiségekről, hanem a felekezetre nézve görög keleti magyarokról akarok szólni.

Szomorú szívvel ismételem, hogy görög keleti magyarok ma is vannak. Törvényeink ezekről így emlékeznek meg: *A görög keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei.* Lássuk azonban nagy vonásokban a történeti tényeket.

Közismert történeti tény, hogy a magyarok államalkotása idejében a római és keleti vallás küzdött egymással és a magyaroknál is megjelentek úgy a római, mint a keleti egyház hit-téritői s mivel az itt talált s tőlünk polgári jogot nyert népek nagyobb része már a görög keleti vallást vallotta, a magyarok is kezdetben inkább a keleti, mint a római vallást fogadták el.

Szent Istvánnak — a pogány magyarok vezérének — e két vallás között kellett választania s az ő jövőbe látó mély bölcseségének tudják be azt, hogy a nyugati egyházhoz csatlakozott s ezáltal országunkat a nyugat-európai eszmekörbe bekapcsolta.

Ennek folyománya azután az a történeti tény, hogy a róm. kath. vallás Magyarországon a vallási egyenjogúság megvalósulásáig valóságos állam-vallássá fejlődött, míg a keleti egyház csak az 1790. XXVII. t.-cz. által nyer a Királyhágón inneni részekben az akkor már két százéves multtal bíró prot. egyházak mellett törvényesen bevett vallás jellegét. Eladdig csak túrt vallásnak volt tekinthető.

Az akkori Erdélyben az 1791: LX. t.-cz. intézkedik a görög szertartású nem egyesültekről, megerősítvén „a maga szabad gyakorlatában“.

Ezek az intézkedések arról tanúskodnak, hogy a görög keleti egyház ekkor már oly tényezőként szerepelt az államban, hogy a törvényhozás kénytelen volt annak jogállását meghatározni.

Azt azonban, hogy a görög keleti egyház minő módon fejlődött ily hatalmassá, csak akkor érthetjük meg, ha nem tévesztjük szem elől, hogy a magyar állam megalakulásának első évszázadaiban a pogányság és kereszténység s ez utóbbi kebelében a nyugati és keleti egyház hivei minő küzdelmet vívtak és ha a görög keleti vallást követő románok és szerbek hazánkba való betelepedésének történetét részletesen ismerjük. S bár a keleti vallás hivei kezdetben fogytak is, mint fa a letarolt erdőn, de egy-egy közülök mag-faként megmaradt és az e kérdéssel foglalkozó történettudósok történeti tényként tanítják, hogy e korból származólag mind e mai napig maradtak magyarok a görög keleti valláson. Egyesekre vonatkozóan bizonyítani azonban ép oly nehéz, mintha bárki is a honalapítás idejére akarná eredetét bizonyíthatólag visszavezetni.

De emellett a beszivárgott és folyton szaporodó oláhság volt a görög keleti vallás tulajdonképpeni termőtalaja.

Az oláhok — az unio létesítéséig — kizárólag a görög keleti valláshoz tartozván, az oláhság fejlődésével együtt nőtt, fejlődött a gör. keleti egyház is. Az oláhokról szóló törvényeink tehát egyúttal a görög keleti vallás követőire is némi világót vetnek.

A magyarországi görög keletiek szaporodását jelenti a szerbek később részletezendő betelepítése is.

A görög keleti egyház fejlődése és törvényes elismerése azonban azt is bizonyítja, hogy a nem oláh és nem szerb görög keletiek aránylag kevesen lehettek, mert külön szervezet létesítésére évszázadokon keresztül nem törekedtek és különösen a görög keleti valláshoz tartozó magyarokról vajmi kevés adatunk van.

Erdélyre vonatkozóan a Comp. Const. I. Rész I. czim IX. articulusában olvashatjuk:

„Az oláh papok is hoztak olyan alkalmatlanságot be, hogy némely nemes atyánkfiaiak, kik közülök ugyanazon sectán (valláson) vannak, vagy magukon, vagy jobbagyokon törvénytelen büntetéseket eselekesznek, az vladica (püspök) is olyan dolgokba elegyíti magát, mely nem az ő tisztit illeti“ stb.

E törvényhely kétségtelen bizonyíték, hogy az 1654—1669 évig hozott törvények idejében az oláhokkal egy valláson, vagyis a görög keleti valláson „nemes atyánkfiai“ az magyarok valának, a kiket az oláh papok tulkapásai ellen törvényes védelembe kellett venni.

Az oláhok vallása, a görög keleti vallás bevettnek nyilvánítása előtt is azonban magukra az oláhokra és oláh-papokra vonatkozóan, nevezetesen Erdélyben, számos törvényünk volt, a mi a mellett bizonyít, hogy az „oláh, vagy görögök sectáján levők — kik pro tempore szenvedtetnek, usque beneplacitum principum et regnicolarum (A. C. I. R. I. Cz. 3.)“ „nem vévén eszökbe állapotjuknak alacsony voltát,“ már abban az időben is sok kellemetlenséget okoztak.

Ezek közül fölhevom az Apr. Const. I. R. I. VIII. IX. Czim, III. R. 5. Czim, V. Rész 38—44 ed. Comp. Const. III. R. II. Cz. alatt foglalt törvényes határozmányokat.

Itt látom helyén valónak most már az előre bocsátott álta-

lános körvonalozás után történeti visszapillantást vetni a „görög keleti szerb“, a „görög keleti román“ és a „se nem szerb, se nem román“ görög keleti egyházak keletkesésére és kifejlődésére.

Történeti tény, hogy a magyar állam területén régi idők-től fogva létezett görög keleti vallásuak közül a szerbek az *ipeki patriarcha alá*, a románok pedig a *károly- vagy gyulafehérvári metropolita alá tartoztak*.

Lipót királynak 1690. IV./6.-án kelt fölhívó kiváltságlevele folytán Csernovics Arzén patriarcha 40000 szerb családdal Magyarországra költözvén, a magyar korona országaiban akkor létező görög keleti vallásu szerbek és püspökeik alája rendeltettek és azonnal megalapított az *ipekitől* független és jelenleg is létező *karlóczyi*, tisztán szerb nemzeti egyházkormányzat.

I. József és III. Károly magyar királyok 1706, illetve 1713 és 1715-ik évi kiváltságleveleikben a karlóczyi metropolitát világosan rácz érseknek (archiepiscopus rascianorum), a nemzetet: „gentis illyricae seu rascianae status universi“-nek nevezik.

Mária Terézia királynénak első illyr-szabályzata 1771-ből e czimet viseli: Constitutiones nationis illiricae; az 1777 és 1799-iki rescriptumok szintén az illyr nemzetnek voltak kiadva.

Az 1790. 1837. és 1842-ik évi szerb congressusokat egybehívó legfelső leiratok csak illyr, vagy szerb congressust ismertek.

Kétségtelennek látszik ezekből, hogy a magyar korona országaiban az 1700. évben létesített unió következtében minden szervezet nélkül maradt *görög keleti románok* 1700 – 1864. évig vallási tekintetben csakugyan a karloviczi szerb metropolia alá tartoztak és a szerb hierarchia védpajzsa alatt állottak.¹

Az 1700 évig fennállott gyulafehérvári görög keleti román metropolia ugyanis ez időben a magyar korona országaiban tényleg megszűnt létezni, mert az akkori gyulafehéri metropolita: Athanaz összes püspökeivel, papságával és népével a görög katolikus vallásra tért át, *úgyhogy a görög keleti egyházhöz hű románok lassanként és hallgatagon szerb egyházközségbe léptek be*.

A görög keleti egyházhöz tartozó románok azonban annyira megszorodtak s a közbejött politikai viszonyok is annyira kedvező körülményként szolgáltak, hogy 1864-ben a görög keleti

¹ Képviselőházi napló, 1861. 8. VII. kötet 224—228. gyűlés.

román nemzeti egyházat hierarchicus szervezetében visszaállították.¹

Az alkotmányos élet helyreáltával — a történeti események folytán — a magyar kormány oly tényekkel állott szemben a *görög keleti egyház* kebelében végbe ment szervezkedést illetően is, hogy azokon változtatni többé már nem állott jogában.

Ennek a szükségszerű folyamánya volt „a görög keleti vallásuak ügyében“ rendelkező 1868: IX. t.-czikk meghozatala, a melynek 10. §-a az 1848: XX. t.-cz. 8. §-ában foglalt rendelkezést hatályon kívül helyezte és az 1. §. szerint: „az 1864 évben összehívott és 1865. évben Karloviczán folytatólag tartott szerb nemzeti congressus, a mennyiben az az 1847—1848: XX. t.-cz. 8. §-tól eltérőleg alakítottatott, utólag törvényesítettik.

Ezzel tehát törvényesítve lett a szerbeknek az államminis-terium által 1864 november 29.-én kiadott rendelet alapján megindult önálló nemzeti egyházzá történt szerveződése. A görög keleti szerb metropolia autonomiájának szabályzatát Ő Felsége 1868. évi augusztus 10.-én hagyta volt jóvá.

Az 1868: IX. t.-cz. 2. §-a szerint pedig: „A görög keleti vallásu románok részére föllállított önálló, a szerbekével egyenjogú metropolia, nemkülönben az erdélyi görög keleti vallású

¹ Báró Saguna román metropolita a karloviezi zsinathoz 1865 febr. 22-én beadott emlékiratában ezeket mondja:

„Ich weiss und anerkenne sehr gerne, dass das Erzbisthum und die Metropole von Karlovitz im Jahre 1690 für die serbische Nation errichtet wurde, dass diese Metropole eine kirchliche Provinz der serbischen Nation war; weiss und bekenne auch auf den thatsächlichen Grund der Kirchengesichte hin, dass Suffraganbischöfe der serbischen Metropole aus Ungarn, jene nemlich, welche die Eparchien von Arad, Temesvar und Karansebes (Versetz) inne hatten, ihre Jurisdiction nicht nur auf die Serben aus jenen Eparchien, sondern auch auf die Romänen jener von den Feinden des Christenthumes, den Türken, verwüsteten Gebiete ausgedehnt haben.

Es versteht sich von selbst, dass die Romänen den serbischen Oberhirten bereitwillig sich unterworfen haben, denn es nöthigte sie die politische Lage dazu.“

És tovább: „Vor dem Jahre 1700, als Athanasius der Verräther in Apostasie verfallen ist, bliben unsere Christen in Siebenbürgen ohne einen Metropoliten und ohne irgend einen Oberhirt und . . . suchten unsere verwaisten Christen ihren Seelentrost theils bei der Metropole von Bukarest, und den Bischöfen aus der Walachci, theils bei den serbischen Bischöfen aus dem Banat und zuletzt auch bei der Metropole von Karlovitz.“

püspökségnek érsekségre emeltetése törvénybe iktattatik és az 1792: X. t.-cz. rendelete erre kiterjesztetik.“

A magyarországi és erdélyi görög keleti román egyház szervezési szabályzatát Ő Felsége 1869 május 28.-án kelt legfelsőbb elhatározásával hagyta jóvá.

Az eddig egységes görög keleti egyház eszerint két önálló metropoliában nemzetiségi alapon szervezkedvén, a már előre bocsátott történeti visszapillantás folyamányaként magától értetődően a nem román és nem szerb görög keletiek sem az egyik, sem a másik nemzeti egyházhoz nem csatlakozhattak.

Igy történt, hogy a nem szerb és nem román görög keletiek egységes szervezet nélkül állanak. Ezekre vonatkozóan azonban az 1868: IX. t.-cz. 9. §-a ezt rendeli:

„A görög keleti se nem szerb, se nem román ajku hivei ezentul is megmaradnak mindazon jogaikban, a melyeket egyházközségi s iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyonuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.“¹

E törvényszakasz keletkezésére nézve az 1865/8 képv. napló VII. k. 78. lapján olvassuk, hogy az elnök jelentése szerint: *Pest, Kecskemét és Szentés* városokba bekebelezett görögkeleti egyházak több hivei a vallás és közokt. minister ur által a görög keleti vallás ügyében előterjesztett törvényjavaslat ellen észrevételeiket beadják s a törvényjavaslat tárgyalásánál figyelembe vétetni kérik.

Az 1868 május 1-én tartott 222. ülésben br. Eötvös József az irományok 226. száma alatt levő módosítványt nyujtotta be a következő indokolással:

A görög keleti ügyek rendezésére a törvényjavaslat a t. Ház asztalára letétetvén, már az osztályok tárgyalásán is keresz-

¹ 194. sz. Törvényjavaslat a görög keleti vallásuak ügyében. 1865/8. K. J. IV. k. 4. lap.

207. sz. Jelentése a központi bizottságnak a görög keleti vallásuak ügyében előterjesztett törvényjavaslatról. 1865/8 K. J. IV. k. 95. lap.

228. sz. Módosítvány a 207. sz. iromány melléklethez. 1865/8 K. J. IV. k. 193. lap.

261. sz. Szentésített törvényczikk a görög keleti vallásuak ügyében. (1868: IX.) 1865/8. K. J. V. k. 77. lap.

A tárgyalásokról lásd az 1865/8. évi országgyűlés képviselőházi naplójának VII. kötetében a 208., 213., 222., 224—228., 233. és 236. üléseket.

tül ment; de midőn a tárgyalás napja is ki volt már tűzve, éppen akkor érkezett egy folyamodvány *a görög keleti egyház hívei egy részétől, kik se a szerbekhez, se a románokhoz nem tartoznak.*

Most áttanulmányozván a kérdést, azt hiszem, hogy ezen kérvénynek elég tehető egy szakasz által, mely a törvénybe volna iktatandó.¹

A kérvényezőök fő kívánata abból áll, hogy a mennyiben ők isteni tiszteletökben a görög nyelvet használták eddig, azonkívül nekik bizonyos egyházi vagyonuk van, mely tisztán a görög keleti egyházhoz tartozó hívek által alapított: ők ennek használatában megmaradjanak ezentul is és ezen törvény által, mely a szerbek és románok részére készül, jogaikban meg ne szoríttassanak.

A minister által előterjesztett tervezet tárgyalása rendén több módosítvány adatott be, melyek közül a Vadnay Lajos, Horváth Lajos, Kerkápoly Károly és Somsich Pál által közösen beadott módosítványt a vall. és közokt. minister is magáévá tette a következő szövegben:

„A görög keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentul is meghagyatnak mindazon jogaikban, a melyeket egyházközségi és iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyonuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.“

Ezt a módosítványt, mint a törvény 9. §-át, a képviselőház el is fogadta s ezzel a szöveggel törvényerőre is emelkedett.

A benyújtott módosítványok közül a Nyáry Pálé foglalta magában a legszélesebbkörű intézkedéseket, a mely így szólott:

„A görög keleti vallásnak görög és más, nem szerb, illetőleg nem román ajkú hívei ezentul is teljes élvezetében maradnak mindazon jogoknak, melyeket a görög keleti egyház törvényei szerint egyházközségi, iskolai és szertartási nyelvük, valamint egyházközségi vagyonuk kezelésére nézve eddig is

¹ E szakasz, mint a törvényjavaslat módosítványa, ekként volt szövegezve:

„A két metropoliának görög és más, nem szerb, illetőleg nem román ajkú hívei ezentul is teljes élvezetében maradnak mindazon jogoknak, a melyeket a *görög keleti egyház törvényei* szerint egyházközségi, iskolai és szertartási nyelvük, valamint egyházközségi vagyonuk kezelésére nézve eddig is gyakoroltak.“

gyakoroltak. *Egyébiránt jogosultaknak nyilvánittatnak arra is, hogy a két metropoliától különváltan egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó ügyeiket külön és önállóan intézhessék és a 3. §-ban meghatározott úton és módon alkotandó szabályok értelmében saját közegeik útján önállóan kezeljék és igazgassák.*

A különválásból eredő mindennemű követelések ez esetben szintén a 8. §-ban föllállított bíróság előtt lesznek érvényesítendők.“ (Képv. N. 1865/8. VII. k., 223. lap.)

Stojacskovics Sándor képviselő szerint a törvényjavaslat tárgyalása rendén az volt a tényleges állapot, hogy a 9. §-ban jelzett egyházközségek közül a *szentesi, brassói, hódmézövásárhelyi és karczagi egyházközségek a román metropoliához, a pesti, miskolczi, kecskeméti, egri stb. egyházközségek a szerb hierarchiához tartoztak.*

Br. Eötvös J. azonban azt is kijelentette, hogy „ezek az egyházközségek, ha kívánni fogják, a maga útján ép úgy, mint a maga idejében a románok a szerbektől elváltak, később a görögök is elválhatnak a szerbektől és románoktól“.

A 9. §-ban jelzett egyházak részére biztosított jog lényege tehát az, hogy minden egyházközség saját egyházi és iskolai vagyonát önállóan kezeli s a felett korlátlanul rendelkezik.¹

E törvényszakasz tárgyalása során Stefanidesz Henrik megjegyzi: „tudomásom szerint a görög és keleti hiten levő nem román és szerb, hanem más ajkú hazánkfiainak szintén vannak alapítványaik és vagyonuk; jogosnak és méltányosnak tartom, hogy ezek vagyona szintén biztosított, vagyis nekik alkalom adassék, hogy azt biztosíthassák“ és ezt a célt a 9. §-ban foglalt rendelkezés által elérve és biztosítva látta.

A tények azonban az ellenkezőt igazolják. A kormány ugyanis 1881-ben kénytelen volt törvénykezési úton szabályozni az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ban érintett görög keleti hitközségekben az egyházak és az azokhoz tartozó egyházi és alapítványi vagyon körül felmerülő vitás kérdéseket.²

¹ Azokban a hitközségekben, a melyekben a görögök szerbekké lettek, a görögök utódai apáik alapítványait a szerb alapítványoktól most is különválva kezelik és eredeti rendeltetésükhöz képest használják. Példa rá az Ujvidéken létező görög iskolai alapítvány. (K. N. 1865/8. VII. k., 224. lap.)

² I. a) Törv. jav. „az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ában érintett gör. keleti hitközségekben az egyházak, az azokhoz tartozó egyházi vagy alapítványi vagyon

A vonatkozó törvényjavaslat indokolásában kifejtettek szerint az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ának megalkotására alapúl szolgáló körvényben azok a görög keleti egyházközségek, melyeknek hívei sem szerbek, sem románok s azokká lenni sem akarnak, kimondani kérték, hogy „a görög keleti vallás három felekezete között fennálló minden közösség általában, különösen *pedig a közös hierarchia*, papnöveldek, tanítóképezdek és közös alapítványok megszüntetnek és közöttük az osztály elrendeltetik“; továbbá, hogy az egybehivandó általános congressus feladata volna: „*minden egyes egyházközség* minőségét, a közös intézeteket, alapítványokat és cassákat megállapítani, e végből az ezeket kezelőket számadásra venni s a kinyomozandó betétemények aránya szerint *minden egyes község, illetőleg vallásfelekezetiük osztalékát meghatározni.*

Emez indokok ellenére az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ának megalkotásakor a jelzett irányokban s nevezetesen az iránt, „hogy mi történjék ama görög keleti hitközségekkel, melyek nem tisztán görög ajkú hívekből állanak, hanem melyekhez ezeken kívül szerb vagy román ajkuak is tartoznak, jelesen, ha a különböző ajkú hívek között az általuk közösen használt templom, az ahhoz tartozó vagyonságok, különösen az azokkal kapcsolatos alapítványok tulajdonjoga, jövedelmének kezelése és élvezete iránt villongások támadnának, mi intézkedés sem tétetett“.

Legzérlavezetőbbnek mutatkozott az id. törvény 9. §-ában érintett községek kebelében felmerült kérdések elintézését is az

körül felmerülő vitás kérdések elintézéséről“ és „Indokolás“. Képv. irományok 1878/81. XXIII. kötet, 116. s köv. lap.

b) Ig.-bizottság jelentése: Képv. Iratt. 1878 81. XXIII. kötet 136. lap.

c) A képviselőház által elfogadott szerkezet XXIII. k., 170. lap.

II. Tárgyaltatott 1881. márczius 21. és 22.-én a 372. és 373. országos ülésen! K. Napló XVIII. k., 85. és köv. lapjain.

A javaslat eredeti szövege:

„Azon görög keleti egyházközségekben, melyek az 1868: IX. t.-czikk 9. §-a alatt érintvék, a hívek között, akár különböző ajkúak, az egyházi vagyon s az ahhoz tartozó alapítványok iránt felmerülő vitás kérdések, a mennyiben kölesönös egyezség útján kiegyenlíthetők nem lennének, az 1868: IX. t.-cz 8. §-a értelmében kirendelendő bíróság által, bélyeg- és illetékmentesen intézendők el!

Ezen eljárásnál — minden más perorvoslat kizárásával — egyedül a két fokozatú fölebbvitel tartatik fenn s ily ügyek a fölebbviteli bíróságok által soron kívül intézendők el.“

1868: IX. t.-cz. 8. §-ában kijelölt birói útra terelni s e szakasz intézkedését a se nem szerb, se nem román ajkú, valamint a különböző ajkú hivekből álló görög keleti hitközségek kebelében támadó jogi (peres) kérdésekre kiterjeszteni.

Vécsey Tamás előadó beszédéből, a mely a törvényjavaslat indokolásának ismétléséből áll, kiemelendőnek tartom, hogy szerinte *a görög keleti egyház se nem szerb, se nem román ajkú hívei, az ó-hitűek, nemzetiségre nézve „magyarok, görögök vagy ezinezárok“* s továbbá, hogy csak „egyben tér el a jelen törvényjavaslat az 1868-diktól, t. i. nem korlátozza a feleket a perorvoslat használatában, egyedül a perújítást nem véli egész kiterjedésében alkalmazandónak“.

A ezimben és a szövegben eszközölt helyesbitések után az 1881: XXV. t.-cikk „az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ában érintett görög keleti hitközségekben a templomok, az azokhoz tartozó egyházi vagy alapítványi javak és iskolák iránt felmerülő vitás kérdések elintézéséről“ ekként rendelkezik:

1. §.

Az 1868: IX. t.-cz. 9. §-ában érintett görög keleti hitközségekben a hivek között, legyenek azok akár egy, akár különböző ajkúak, a templomok és az azokhoz tartozó *egyházi vagy alapítványi javak és iskolák iránt* felmerülő vitás kérdések, a mennyiben barátságos egyezség útján ki nem egyenlítettethetnének, az 1868: IX. t.-cz. 8. §-a értelmében kirendelendő királyi törvényszék által a rendes eljárás szabályai szerint, bélyeg- és illetékmentesen intézendők el.

Ezen perekben perújításnak *új bizonyítékok* alapján helye nincs s a felelbiteli bíróságok az ily ügyeket soron kívül intézik el.

2. §.

Ezen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi miniszterek bizatnak meg.

* * *

Ezek után joggal kérdezheti mindenki, hogy hol is vannak hát azok a *görög keleti magyarok*?

A szervezett szerb nemzeti és román nemzeti egyházakban, — mert nem értették meg a br. Eötvös József akkori minister által hirdetett igazságot, hogy: a mint a maga idejében a románok a szerbektől elváltak, *a magyarok is elválhatnak a szerbektől és románoktól.*

A statistikai évkönyv lapjait forgatva, ugyanis e két tételt találjuk:

1. Görög keleti magyar anyanyelvű van: 31.833.
2. Magyarul tudó gör. keleti van: 194.000.

A görög keleti magyarok számát nagyon növelték természetesen a megmagyarosodott románok és szerbek is. (Balogh P.: Népfajok Magyarországon. 106. l.)

E számok szomorú tényeket tanusítanak s a nembánomság, a közönyösség, a nemtörődömség, a tehetetlenség nem dicsérni való jelenségeit testesítik meg.

Lám! *A görög szertartású kath. magyarok* igazán fenkölt gondolkozásának, nemes törekvésének, bámulatraméltó kitarításának classicus tanubizonyosága az az emlékkönyv, a melyet 1901-ben abból az alkalomból adott volt ki az országos bizottság, hogy 1900. évi márczius hó 9.-én *a görög kath. magyarság*, mint ilyen azzal a kéréssel jelent meg Rómában a szent atya előtt, hogy tekintettel „a gör. kath. magyarság 200.000 lelket meghaladó számára és 900-dos folytonosságára; az ó-szláv nyelv miatt elszenvedett gyötrelmeinek hosszú sorozatára; az ó-szláv és a román egyházi nyelvnek a magyar vidékeken való használhatatlanságára; a hitközöny és ritus elhagyás veszélyeinek elhárítására; végül a gör. kath. magyarságnak különbeni szétzüllésére és pusztulására:

Apostoli hatalmával áldja és szentelje meg magyar nyelvünket az oltáron, melyet, mint a küzdő anyaszentegyház tagjai, apáink hitünk védelmére és fenntartására odavittek.“

Görög keleti magyarok! Fohászkodtatok-e ti ekként valaha? Nem! De lehetetlen, hogy azok, a kik akként imádkoztak, meg ne hallgattassanak. Ti pedig görög keleti magyarok, menjetek Hajdu-dorogra és ott megtanultok magyarul imádkozni. Addig is azonban, a mig elindulátok, hallgassátok egy volt kormányférfi keserű szemrehányását és bánkodását:

„Mulasztás terheli az összes kormányokat 1868-tól kezdve azért, hogy a nem szerb és nem román anyanyelvű görög kele-

tiükre vonatkozó kérdésekkel nem foglalkoztak“. (Br. Bánffy Dezső: O. É. 1907. I./18.) És halljátok meg a magyar eszmék lángnyelvű apostolának szavát, a ki a hozzá intézett eme kérdésre: szándékozik-e a *magyar ajku görög keletiek* jogviszonyainak és egyházi viszonyainak szabályozása tárgyában valamit tenni? ekként válaszolt: „Megindítottam már az actiót abban a tekintetben, hogy azok megfelelően szervezkedhessenek s így a törvény által biztosított jogok élvezetébe jussanak“. (Gr. Apponyi: O. É. 1907. I./18.) Ime az út és élet!

Az erdélyi részekben tehát erkölcsi kötelessége minden oly egyesületnek, a mely hivatva van a magyarság eszméjének megerősítésére, a legszélesebb alapon actiót indítani oly irányban, hogy a görög keleti magyarok s nevezetesen a székelyek s a más megyékbe kebeleztet régi felső-fejérvármegyeiek megmozduljanak és a magyarországi görög keleti magyarokkal karöltve járjanak el ügyük rendezésében.

Mily szomorú valóság, hogy az *erdélyrészi görög keleti magyarok* sohase járultak önálló szervezésük érdekében a törvényhozás elé!

Az erdélyrészi közeleső illetékes tényezőknek erkölcsi kötelessége, mint a kik e viszonyokat legjobban kell hogy ismerjék, hogy a görög keleti magyarok által lakott helyiségeket a fennebb jelzett királyhágón túli görög keleti magyar egyházakkal összeköttetésbe hozzák, hogy a testvéresülés szálai egy családdá fűzzék össze a magyar görög keleti népséget, hogy a hazai keresztény felekezetek közzé annál inkább beilleszkedhessenek és azoknak minden körülmény között annál jobb szomszédai lehessenek!

DR. TÓTH GYÖRGY.

A lengyel unitariusok és Pseudo-Demetrius.¹

Már háromszáz éve múlt, hogy a Monomachusok trónján egy évig, 1605-től 1606-ig egy titokzatos személyiség ült, kit Pseudo-Demetriusnak neveznek. Mindama rejtélyes személyiségek között, kiket a történelem ismer, az egyik legérdekesebb — s nem csupán ismeretlen fogoly, mint „ama vasrostélyos lovag“, vagy kalandor, mint a portugál Pseudo-Sebastian, mert Demetrius valósággal uralkodott és mint kormányos oly magas szellemet mutatott, mint Nagy Péter csár, csakhogy száz évvel korábban.

Ki volt Demetrius? Nem akarjuk itt ismételni azokat a találgatásokat, miket az ő érdekében tettek. Hogy vajjon Rettenetes Ivánnak volt-e törvénytelen fia, a mint azt Godunow Borys egy II. Rudolphhoz szóló levélben gyanítani látszik; vagy pedig Báthorynak volt a fia, a mint azt Hirschberg véli és a kortársak közül Russow is; vagy pedig Otrepiew Gryszka volt, mint a régi hivatalos történelemírás vélte — e nézetnek hódol most Pierling X. is; vagy pedig egyik sem volt ezek közül? — azt tudni nem lehet.

Egy dolog bizonyos a Demetrius személyiségére nézve — köszönet érte Pierlingnek, hogy felfedezte azt a levelet, melyet Demetrius a pápához intézett — hogy a moszkvai trónkövetelő nagy-orosz volt és nem lengyel, a mint azt némely orosz kutató véli.

A vizsgálódásoknak ilyen állásában minden szál, mely a titok felfedezésére vezethetne, valóban igen becses lenne. Azonban, bár

¹ A folyóiratunk olvasói előtt már nem ismeretlen lengyel történelemírótól, „Protestans egyházközségek és senatorok a régi lengyel köztársaságban“ írójától (I. Ker. Magvető XL. évf. 33—44. lap.) közöljük ez értékes tanulmányt, csaknem egyidejűleg egy Warsóban megjelenő lengyel folyóirattal. — Számunkra azt német nyelven csakugyan egy lengyel nemes, Dr. Janiszewszki Tamás (Galicia) sziveskedett tolmácsolni. *Szerk.*